

University of Groningen

J. A. van Belzen, Religie, melancholie en zelf.

Dane, J.

Published in:

Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden

DOI:

[10.18352/bmgn-lchr.6501](https://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.6501)

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2006

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Dane, J. (2006). J. A. van Belzen, Religie, melancholie en zelf. Een historische en psychologische studie over een psychiatrisch ego-document uit de negentiende eeuw. *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 121(3), 252 - 254. <https://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.6501>

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

de eenvoudige reden dat ze al snel het grootste marktaandeel hadden. De studie van de ziektekostenverzekeraars wordt vergemakkelijkt door de in oktober 2005 door het Instituut voor Nederlandse geschiedenis gepubliceerde elektronische onderzoeksgids 'Zorgverzekeraars'.

Een punt dat Widdershoven wel noemt, maar dat zij verder niet problematiseert is het gegeven dat de fondsen uitsluitend door mannen werden bestuurd en geadmistreerd. Deden vrouwen dan helemaal geen moeite om deze functies te bekleden? Ook de bodes waren, zo te zien, mannen, maar het waren de vrouwen die de wekelijkse contributie aan hen afdroegen. Heeft dit soms te maken met een dominant rolpatroon of ook met de twee sociale groepen van waaruit deze fondsen voortkwamen, de arbeiders en de kleine middenstanders? Een laatste punt betreft de vele gegevens over de geldswaarde van premies en verstrekkingen. Bekend is dat de koopkracht van de gulden in de periode 1914-1941 aan sterke fluctuaties onderhevig was. De auteur had er verstandig aan gedaan om deze waardeveranderingen met behulp van een deflator in haar cijfers te verwerken. Op de website van het Internationaal instituut voor sociale geschiedenis is een deflator te vinden. Een stijging zou dan wel eens in een daling kunnen verkeren en omgekeerd.

In haar vrij korte, concluderende, hoofdstuk komt zij tot de slotsom dat koude en warme solidariteit beide bij alle onderzochte fondsen voorkwamen, ofschoon deze in heel verschillende contexten opereerden. Erg bevredigend is dit allemaal niet, want hoe verhielden deze zich dan tot elkaar? Het kwam op mij allemaal wat vlakjes over, terwijl er ook vragen niet gesteld worden. Waarom waren de leden zo weinig betrokken bij het fonds en was er toch sprake van warme solidariteit tot uiting komend bijvoorbeeld in een speciaal fondsje waaruit melk en andere versterkende voedingsmiddelen betaald werden en een kinderkoloniehuis in Egmond aan Zee? Of moeten we een onderscheid maken tussen actieve en passieve vormen van solidariteit?

Ton Kappelhof

J. A. van Belzen, *Religie, melancholie en zelf. Een historische en psychologische studie over een psychiatrisch ego-document uit de negentiende eeuw* (Studies op het terrein der godsdienstpsychologie XI; Kampen: Kok, 2004, 498 blz., € 39,90, ISBN 90 435 1011 4).

Van 1890 tot 1892 verbleef mevrouw Doetje Reinsberg-Ypes (1840-1900) in het krankzinnigengesticht 'Veldwijk', een inrichting voor christelijke (gereformeerde) psychiatrie; heden ten dage een lokatie van 'Meerkanten', een instelling voor geestelijke gezondheidszorg te Ermelo. Mevrouw Reinsberg was depressief, hoorde stemmen in haar hoofd en leed onder andere aan dwanggedachten en angststoornissen.

Na haar genezenverklaring schreef zij een lijvige autobiografie, door haarzelf 'bekeeringsgeschiedenis' genoemd, omdat ze ervan overtuigd was een 'bezetene des duivels' te zijn geweest, die na Veldwijk 'eene verlostte en wedergeborene in Jezus Christus, haar Verlosser en Zaligmaker' was geworden. Reinsberg stuurde het manuscript naar de protestants-christelijke voorman A. F. de Savornin Lohman (1837-1924), die haar

aanraadde het niet uit te geven. Hij wond er geen doekjes om: 'Op deze wijze wordt gij bewaard van de strikken des duivels; want de duivel is zeer listig en pakt ons soms zoo, dat wij het eerst niet merken; hij kan nu op uwe ijdelheid werken, om u over te halen een boek uit te geven.' (439)

Mevrouw Reinsberg sloeg De Savornin Lohmans wijze raad in de wind en gaf in 1898 haar 450 bladzijden tellende autobiografie in eigen beheer uit in een oplage van maar liefst 2.000 exemplaren. Het boek is indertijd door de omvangrijke protestants-christelijke pers — met haar talrijke tijdschriften, kerkbladen en -bodes, dag- en weekbladen — doodgezwegen. Twee jaar later stierf mevrouw Reinsberg, waarschijnlijk als een gebroken, teleurgestelde vrouw, omdat haar boek niet de aandacht en waardering had gekregen waarop ze zo vurig had gehoopt.

J. A. van Belzen, gepromoveerd in de sociale wetenschappen, de geschiedenis, de wijsbegeerte en de godsdienstwetenschap en vanaf 1993 hoogleraar godsdienstpsychologie aan de Amsterdamse universiteit, nam mevrouw Reinsbergs vergeten autobiografie als uitgangspunt voor zijn turf dikke studie *Religie, melancholie en zelf*. In Van Belzens handen transformeerde dit curieuze egodocument in een caleidoscopische bron, waarmee de geschiedenis van onder meer de psychiatrie, het Nederlandse protestantisme en de geschiedenis van het krankzinnigengesticht Veldwijk uitgebreid belicht wordt. Daarnaast presenteert Van Belzen in *Religie, melancholie en zelf* een staalkaart van ideeën, opvattingen, inzichten en theorieën over het gebruik van psychologie, psychiatrie en psychoanalyse in de geschiedwetenschap, die getoetst wordt aan de hand van mevrouw Van Reinsbergs 'bekeeringsgeschiedenis'. Van Belzen benadrukt dat zijn studie niet 'historisch-psychologisch van aard (is): er wordt niet een analyse gemaakt van de relatie tussen religie en geestelijke (on)gezondheid door de tijd heen, maar er zal onderzoek worden gedaan naar het religieus beleven van één enkele persoon, een vrouw die gehospitaliseerd is in de negentiende-eeuwse psychiatrie.' (27)

Mevrouw Reinsbergs autobiografie is een egodocument waarin zij haar eigen gevoelens, handelingen en privé-zaken optekende. Dit betekent dat Van Belzen in zijn *case study* óók het perspectief van de patiënt kan laten zien — hij noemt dit 'de blik vanonder op.' De geschiedenis van de psychiatrische theorie (wetenschappelijke studies), praktijk (artsen en verplegers) en behandelmethoden (patiëntendossiers) wordt op deze manier verrijkt met de ervaringen van een, in dit geval, 'lijderes'. Van Belzen kan door dit patiëntenperspectief belichten hoe mevrouw Doetje Reinsberg-Ypes haar ziekte, verblijf en genezing in Veldwijk zélf heeft ervaren. Zo noteerde ze bang te zijn voor de herrie die veroorzaakt werd door schreeuwende en gillende medepatiënten; psychofarmaca ter kalmering bestond indertijd nog niet. Als zij geplaagd werd door onrust en angsten legde het verpleegpersoneel soms maatregelen op, zoals een dwangbuis of het verblijf in een isoleercel. Dit levert hartverscheurende passages op: 's Avonds toen het bedtijd was en wij naar boven moesten, werd mij weer ingeblazen: 'Nu gaat ge naar de hel', waarom ik natuurlijk niet naar boven wilde.' Uit alle macht probeerde mevrouw Reinsberg rustig te blijven, maar de 'macht' die haar beheerste, dreef haar uit bed. Op het dreigement dat ze naar de (isoleer)cel zou worden gebracht, schreeuwde zij: 'Niet naar de cel! Niet naar de cel!' In plaats daarvan werd een dwangbuis aangedaan, 'met de mouwen wel zeker drie el lang, en die, toen ik in bed gelegd was, om het ledikant werden gewoeld, zodat ik er niet

uit kon.' Mevrouw Reinsberg probeerde stil te blijven liggen, maar zij voelde, zo noteerde zij, 'eene macht in mij opkomen, die alles uit elkander wilde rukken, doch ik viel telkens weer neer.' (102)

Van Belzen is niet bang voor het betreden van paden die historici en biografen vaak glibberig en onbegaanbaar vinden als het gaat om het gevoelsleven van mensen uit het verleden. Hij laat geen enkele mogelijkheid onbenut om meer inzicht te krijgen in mevrouw Reinsbergs geval. Zo gebruikt hij, met de nodige voorzichtigheid, de door psychologen en psychiaters veelgebruikte *Diagnostic and statistical manual* (DSM), waarmee geestelijke stoornissen en problemen (van pathologische gokverslaving, automutilatie en eetstoornissen tot godsdienstwaan) benoemd, beschreven en geïnterpreteerd kunnen worden.

De doorwrochte interdisciplinaire studie *Religie, melancholie en zelf* is een aanwinst voor cultuur- en godsdienstpsychologen, historici en biografen. En door Jaap van Belzen heeft mevrouw Doetje Reinsberg-Ypes eindelijk de aandacht en waardering gekregen waarnaar ze zo verlangde.

Jacques Dane

H. Meijer, *In Indië geworteld. De twintigste eeuw* (De geschiedenis van Indische Nederlanders; Amsterdam: Bert Bakker, 2004, 489 blz., € 27,50, ISBN 90 351 2617 3).

Het was op een avond met historici dat één van hen zei: 'De oplagecijfers van Pressers *Ondergang*, daar kunnen wij alleen van dromen.' Nu had ik nog nooit aan *Ondergang* gedacht met betrekking tot oplagecijfers, maar *all right*, ook oplagecijfers zijn een uitgangspunt in een discussie. Dat bleek. De aanwezigen raakten er opgewonden van, en stelden de vraag of kwaliteit eigenlijk wel verenigbaar is met hoge oplagen. Het grote publiek mag dan van vertellingen houden, de modern geschoolde historicus analyseert, detailleert en gaat in debat met vakgenoten, en dat leidt zelden tot een boek dat gretig aftrek vindt, vond men. Een tussenweg leek er niet te zijn.

Maar is dat zo? Daar is twijfel over mogelijk. Natuurlijk moet een boek voor een breed publiek een onderwerp hebben dat een beetje aanspreekt — niet ieder onderwerp leent zich voor een goede vertelling. Maar aan de andere kant; er zijn mensen die de gave hebben een groot publiek te bereiken met onderwerpen die op het eerste gezicht saai zijn. Niet alle onderwerpen immers uit de Tweede Wereldoorlog, de Atjeh-oorlog, de zeventiende eeuw of de deling van Afrika spreken direct aan, maar toch bereikten en bereiken De Jong, Van 't Veer, Van Deursen en Wesseling grote groepen lezers. De Jong en Van 't Veer leerden het schrijven als verslaggever; Van Deursen en Wesseling hebben ongetwijfeld een grote aanleg om een verhaal te vertellen. Maar aanleg alleen is in de regel niet voldoende. Oefening baart kunst; schrijven kun je leren, tot op zekere hoogte. En als je dan ook nog een goed onderwerp hebt, breng je het ver.

De leef- en ervaringswereld van de Indo-europeanen in de twintigste eeuw is zo'n onderwerp. En toch is Hans Meijers *In Indië geworteld. De twintigste eeuw* niet het boek voor het brede publiek geworden dat het had kunnen zijn. Dat komt niet omdat Meijer

uit kon.' Mevrouw Reinsberg probeerde stil te blijven liggen, maar zij voelde, zo noteerde zij, 'eene macht in mij opkomen, die alles uit elkander wilde rukken, doch ik viel telkens weer neer.' (102)

Van Belzen is niet bang voor het betreden van paden die historici en biografen vaak glibberig en onbegaanbaar vinden als het gaat om het gevoelsleven van mensen uit het verleden. Hij laat geen enkele mogelijkheid onbenut om meer inzicht te krijgen in mevrouw Reinsbergs geval. Zo gebruikt hij, met de nodige voorzichtigheid, de door psychologen en psychiaters veelgebruikte *Diagnostic and statistical manual* (DSM), waarmee geestelijke stoornissen en problemen (van pathologische gokverslaving, automutilatie en eetstoornissen tot godsdienstwaan) benoemd, beschreven en geïnterpreteerd kunnen worden.

De doorwrochte interdisciplinaire studie *Religie, melancholie en zelf* is een aanwinst voor cultuur- en godsdienstpsychologen, historici en biografen. En door Jaap van Belzen heeft mevrouw Doetje Reinsberg-Ypes eindelijk de aandacht en waardering gekregen waarnaar ze zo verlangde.

Jacques Dane

H. Meijer, *In Indië geworteld. De twintigste eeuw* (De geschiedenis van Indische Nederlanders; Amsterdam: Bert Bakker, 2004, 489 blz., € 27,50, ISBN 90 351 2617 3).

Het was op een avond met historici dat één van hen zei: 'De oplagecijfers van Pressers *Ondergang*, daar kunnen wij alleen van dromen.' Nu had ik nog nooit aan *Ondergang* gedacht met betrekking tot oplagecijfers, maar *all right*, ook oplagecijfers zijn een uitgangspunt in een discussie. Dat bleek. De aanwezigen raakten er opgewonden van, en stelden de vraag of kwaliteit eigenlijk wel verenigbaar is met hoge oplagen. Het grote publiek mag dan van vertellingen houden, de modern geschoolde historicus analyseert, detailleert en gaat in debat met vakgenoten, en dat leidt zelden tot een boek dat gretig aftrek vindt, vond men. Een tussenweg leek er niet te zijn.

Maar is dat zo? Daar is twijfel over mogelijk. Natuurlijk moet een boek voor een breed publiek een onderwerp hebben dat een beetje aanspreekt — niet ieder onderwerp leent zich voor een goede vertelling. Maar aan de andere kant; er zijn mensen die de gave hebben een groot publiek te bereiken met onderwerpen die op het eerste gezicht saai zijn. Niet alle onderwerpen immers uit de Tweede Wereldoorlog, de Atjeh-oorlog, de zeventiende eeuw of de deling van Afrika spreken direct aan, maar toch bereikten en bereiken De Jong, Van 't Veer, Van Deursen en Wesseling grote groepen lezers. De Jong en Van 't Veer leerden het schrijven als verslaggever; Van Deursen en Wesseling hebben ongetwijfeld een grote aanleg om een verhaal te vertellen. Maar aanleg alleen is in de regel niet voldoende. Oefening baart kunst; schrijven kun je leren, tot op zekere hoogte. En als je dan ook nog een goed onderwerp hebt, breng je het ver.

De leef- en ervaringswereld van de Indo-europeanen in de twintigste eeuw is zo'n onderwerp. En toch is Hans Meijers *In Indië geworteld. De twintigste eeuw* niet het boek voor het brede publiek geworden dat het had kunnen zijn. Dat komt niet omdat Meijer